

Ålands unika vattenmiljöer

Av Susanne Vävare

Bild: Per Bergfors

Visste ni att det på Åland finns unika vattenmiljöer med utrotningshotade organismer? Att det finns vikar och viksystem som fisk behöver för att leka eller föryngra sig i? Visste ni att en enstaka muddring helt kan förstöra den livsmiljö som en viss organism behöver för sin överlevnad?

Östersjön och dess olika delområden är världsunika. Ingen annanstans i världen finns just denna kombination av bräckt vatten och landhöjningskust. Sedan istiden har Östersjön genomgått flera stadier av varierande salthalt samtidigt som nya grundområden bildas när de gamla försvinner.

Grunda områden, med djup ner till sex meter, utgör skärgårdens viktigaste produktionsområden. Artrikedomen är större än på djupare liggande bottnar och mångfalden av växter och djur är som allra störst inom dessa grunda områden.

Grundområdena innefattar bland annat skyddade vikar och flador med mjuka sedimentbottnar, samt områden med sand-, grus-, sten- och klippbottnar.

Tillgång till solljus, näring och snabb uppvärmning gör att merparten av den fastsittande växtligheten förekommer på de grunda bottenarna och att djurlivet är rikligt tack vare god tillgång på gömslen och föda. I anslutning till dessa miljöer sker både reproduktion och tillväxt av stora mängder fisk, fågel och annan fauna. Eftersom varje typ av grundområde hyser organismer som är helt beroende av ostörda yttre förhållanden är det viktigt att den naturliga och ursprungliga miljön bibehålls så att livsutrymme finns för ursprunglig fauna och flora i skärgården.

Skärgården är utsatt för ett stort tryck från befolkningen. Önskan om ett eget hus med brygga och båt är stort, besökarna är många och exploateringstrycket högt. Mänsklig påverkan i form av muddring, övergödning, strandmodifieringar, båttrafik, bebyggelse och farleder medför stora störningar på det biologiska livet. För att inte riskera ytterligare utarmning av skärgårdens växt- och djurliv är behovet av att skydda värdefulla områden stort. Flera av grundområdena äger sådana kvaliteter att de, om de legat på land, för länge sedan skulle ha avsatts som någon form av reservat.

Åland är unikt i världen

Enligt Lantmäteriet är Ålands strandlinje i hav 17 969 km och då ingår alla öar som är 26 881 till antalet, varav 6757 är minst 0,25 ha. Därtill kommer 602 km strandlinje i insjöar.

Skärgården består i huvudsak av grunda bottenar med djup under 30 m, men djupare områden finns i den sydvästra delen av den åländska skärgården med djup upp till 290 m. Skärgården är mosaikartad med många små öar, grunda vikar och viksystem.

På Åland finns det fortfarande relativt "opåverkade" områden och vikar som kan innehålla stora ekologiska värden och stor biologisk mångfald. Små och stora kretslopp hänger ihop och är beroende av varandra. Det finns t.ex. vikar med undervattensväxter som har stor betydelse som lekplatser och föryngringsområden för fisk. Därmed blir de ju även viktiga för sjöfågel och annan fauna. Vilket ju innebär intressen för oss människor. För nog vill man väl kunna dra upp en abborre även i framtiden?

Effekter av muddring

Men det går att muddra bort viktiga livsmiljöer. Visserligen kan en muddring öka vattengenomströmningen, MEN de negativa effekterna kan bli desto fler:

- delar av botten förflyttas, vilket resulterar i att bottenlevande djur och växter försvinner och den biologiska produktionen inom området minskar, åtminstone temporärt. Ofta sker även ett utbyte av växt- och djurarter, eftersom förutsättningarna förändras. Det finns en risk att s.k. överlevare tar över. Som en jämförelse kan nämnas hur en äng som inte längre sköts om på samma sätt som tidigare kan få helt ny växtlighet. De s.k. opportunisterna, överlevarna, tar över. Vi brukar ofta kalla dem "skräpväxtlighet" och dit räknas t.ex. maskrosor. I havet räknas vissa snabbväxande grönalger till de s.k. opportunisterna. De brukar synas som ett grönt "ludd" och täcker både botten och fleråriga långsamt växande alger. Resultatet blir en utarmning av biologisk mångfald. Vilket naturligtvis inverkar på hela ekosystemet lokalt, eftersom fiskyngel behöver det skydd som fleråriga större undervattensväxter ger.
- Försämrat ljusklimat p.g.a. grumling leder till skador på växter och djur.
- Det kan ske spridning av näringsämnen som kväve och fosfor, vilket i sin tur leder till ökad algproduktion och kanske skadliga algblomningar. Också miljögifter riskerar att frisläppas och spridas vidare i naturen.

Viktig undervattensvegetation

Kransalger är (*Chara sp.*) relativt stora växtlika grönalger som växer i grunda skyddade havsvikar och i sjöar. Kransalger i stora täckande ängar ökar vattnets klarhet, binder sediment och erbjuder skydd för smådjur och fisk, osv. Men övergödning och ökad grumlighet försämrar ljusförhållanden och förstör delvis kransalgsängarna. Muddringar utgör därför ett av de största hoten mot kransalgerna.

Undervattensvegetationen på Åland behöver undersökas närmare och därför utfördes en undersökning av Husö biologiska station på uppdrag av miljöbyrån under 2007.

I den utförda undersökningen hittades två utrotningshotade arter av kransalger, *Chara connivens* och *Chara horrida*. I Algrunden, Rörviken och Mellanviken hittades *Ch. horrida* och i Långö *Ch. connivens*.

I vikar som inte var så kraftigt påverkade av mänsklig aktivitet, t.ex. vid fritidshus, hittades de artrikaste och ytmässigt största *Chara*-bestånden. Ett exempel på en sådan lokal är Löknäsvik (Puntila 2007).

Våga värna vikar

Det finns många områden längs den svenska kusten där det idag är svårt att hitta både abborrhävar och gäddyngel. En orsak kan vara att deras uppväxt- och födoplatser, de grunda havsvikarna, har utsatts för alltför hög grad av exploatering. Livsutrymmet krymper då för de vattenlevande organismerna.

Det finns många viktiga och skyddsvärda vikar på Åland. Vikar som skulle behöva ett skydd så att inte den biologiska mångfalden försvinner. Dessa frågor kommer miljöbyrån att arbeta en del med framöver.